

85-vuotias Niilo Ikola

Professori Niilo Ikola on vuosiltaan vanhin suomen kielen ja kirjallisuuden tutkija tällä hetkellä: syyskuun 25 p. 1968 hän saavutti 85 vuoden kunnioitettavan iän. Hänen suurtyönsä on Ala-Satakunnan murteen äännehistoria (530 sivua, 1925, 1931), minkä ohella hänen kynästään on lähtenyt joukko vähäisempiä suomen kieltä ja viroa koskevia tutkielmia, useat niistä Virittäjässä ilmestyneitä. Huomattavan osan tutkijan-harrastustaan Niilo Ikola on kohdistanut vanhimpaan suomenkieliseen kirjallisuuteen — hän on sekä bibliofiili että bibliognosti —, ja vanhojen raamatun-suomennosten painatushistorian alalla hän on paras erikoistuntijamme: tärkein työ, »Ensimmäisen suomalaisen raamatun historiaa» (91 s.) ilmestyi 1927. Muistamista ansaitsevat myös Ikolan Antero Vareliuksen elämäkertaan kohdistuvat selvittelyt: »Antero Varelius, Nuoruus ja opintovuodet», »Antero Varelius sano-

malehtimiehenä» ja »Antero Varelius ja Lönnrotin sanakirjatyö». Jos Ikola olisi saanut kokonaan keskittyä näihin harrastuksiinsa eikä hänen olisi ollut uhrattava tarmoaan niin etäiseen asiaan kuin maamme korkeimman kauppaopetuksen kehittämiseen (häntä on käytetty asian-tuntijana ja hän on toiminut ennen eläkkeelle siirtymistään Turun kauppakorkeakoulun rehtorina ja kanslerina), hänen raivaamansa sarka nimenomaan Virittäjän edustamilla tieteenaloilla olisi epäilemättä nykyistäkin tunnetumpi ja tunnustetumpi.

Esimerkkinä Niilo Ikolan herpaantumattomasta uutteruudesta ja tarkkuudesta tekee mieleni muistuttaa hänen tuoreimmasta, huhtikuussa 1966 ilmestyneestä tutkielmastansa »Mikael Agri-colan Uuden testamentin painatusvaiheita», koska pidän sarkaa mahdollisena, että kaikki Virittäjän lukijat eivät ole tutustuneet turkulaisen Sananjalka-julkaisun

kaikkiin vuosikertoihin. Tämä kirjoitelma on sarjan 8. osassa s. 117—128. Eräiden seikkojen perusteella Ikola on päätenyt varsin todenmukaiseen tulokseen, että tuntemamme vuosiluku 1548 ilmaisee vain puolittomuuden Agricolan pääteoksen painatushistoriasta. Se on pantuna ilmi, kuten usein nähdystä jäljennöksistä tiedämme, »Se Wsi Testamenti» -kirjan koristeelliseen nimilehteen, mutta myös — mitä emme ehkä yhtä hyvin muista — keskellä teosta olevaan, myös koristekuvien somistettuun Roomalaiskirjeen esilehteen (AT II 397). Tämä on ensimmäinen kysymyksiä aiheuttanut tosiseikka.

Toinen tätäkin ärsyttävämpi on ollut havainto, että vastoin tavallisuutta Agricolan Uuden testamentin (WT) arkkeja ei ole signeerattu yleisen tavan mukaisesti, joka olisi ollut A, B, C jne. kirjaimiston loppuun (Z) saakka, minkä jälkeen, sikäli kuin arkkeja olisi riittänyt ja merkitsemistä olisi ollut pakko jatkaa, käyttämällä esim. lisäsarjaa Aa, Bb, Cc jne. ja tämänkin käytyä riittämättömäksi joko merkkejä Aaa, Bbb tai pelkkiä pieniä kirjaimia a, b, c jne. (havainnollisen vertauskohdan saa esim. Agricolan Rukouskirjasta tai 1642-vuoden Raamatusta). Agricolan WT:ssa on kuitenkin menetelty näistä poikkeavasti. Ensimmäisen arkin ensi lehden laitaan ei ole pantu signumia, koska se on nimilehti, mutta toisen lehden alasyrjässä on aij = a-arkin 2. lehti, kun odotuksenmukainen olisi Aij. Tämän a-arkin jäljessä on erikseen puheeksi tulevasta syystä vain vajaa b-arkki, kaksi lehteä, joten 8-taitteisia arkkeja on kirjan alussa kokonainen ja neljännes, minkä jälkeen alkaa uusi koko arkki. Paitsi nimilehteä näissä alkulehdissä on kaksi esipuhetta, WT:n kirjojen luettelo ja »Pyhen Mattheusen Eleme». Vasta näiden jälkeen alkaa odotuksenmukainen arkki- ja lehtinumeroin varustettu Uuden testamentin suomenos. Siitä täytyvät aluksi arkit A—Z, ja — ensimmäisen kirjainsarjan päätyttyä — alku seuraavaa, tosin vain lyhyt alku,

sillä Apostolien tekojen loppuun saattamiseksi on enää tarvittu vain 5 sivua, seuraavaksi valitun sarjan a-arkin kolme lehteä. Tässä kohden on nyt yllättävä jakautuma. Tuon kolmannen lehden toiseen sivuun on painettu kuva, ja koska arkin puolikas on sisältänyt neljä lehteä, on viimeinen lehti jätetty täysin tyhjäksi: arkki on tosiaankin katkaistu, jatto on taas kokonaan uutta arkkia.

Nämä seikat ja jatko antavat selvän viitteen määräsuintaan. Tyhjää lehteä seuraava uusi arkki on signeerattu Aa:lla, ja sen ensi sivu sisältää jo mainitun koristeellisen nimiön »Se Pyhen Paulin Epistola Romarein tyge. 1548.» Arkkien merkintä jatkuu näin aletun Aa-, Bb- järjestelmän lopuille, niin että viimeisenä on Xx-arkin ensimmäinen neljännes Ilmestyskirjan viimeisine lukuihin. Siinä on lisäksi vielä kerran äskeisen vuosiluku seuraavansisältöisessä kolofonissa: »Sen wdhen Testamentin Loppu. Tulkittu Somen Turus, waan Prenattatu Stocholmis Amundi. Lauritzan Poialta. CHRISStusen Syndyme Wodhesta. 1548.»

Näiden harvoin merkille pantujen faktojen toteamisesta lähtien niitä erilaisiin lähdetietoihin yhdistellen Ikola on päätenyt tulkintaan, että WT:n alkupuolisko, ts. evankeliumit ja Apostolien teot (AT II 21—394) lukuun ottamatta nimilehteä ja muita a-, b- signumeilla merkittyjä sivuja, on ladottu ja nähtävästi valmiiksi painettukin ennen vuoden 1547 loppua. »Olihan monestakin syystä tärkeätä, että Agricolan painatuksen valvojaksi ja oikaisulukijaksi lähettämä hänen kappalaisensa Mikael Tapaninpoika pääsi Suomeen ennen talven tuloa. Tarkoituksenmukaista oli tietenkin myös keskeyttää painatustyö siksi ajoissa, että siihen mennessä valmistunutta WT:n osaa voitaisiin viedä Suomeen ainakin jokin määrä, ennen kuin se kävisi mahdottomaksi jäästeiden takia.» Jälkipuolisko uusine arkkijaksoineen sekä nimiöineen, joka tosin viittaa vain Roomalaiskirjeeseen ja jolle ruotsinkielinen 1541-

vuoden Biblia tai Lutherin toimittamat saksalaiset käännökset eivät ole tarjonneet esikuvaa, valmistivat seuraavana vuonna. Myös koko teoksen alkuun painettu 10 lehden osuus nimiösivuineen on vasta nyt erikseen ladottu ja signeerattu.

Ikola on hänelle ominaisella perusteellisuudella tarkistanut päätelmäketjunsä myös aikaisemman tutkimuksen valossa ja todennut, että se on suurimaksi osaksi sivuuttanut hänen nyt tarjoamansa tulkintamahdollisuuden. Huomiotta on nim. jäänyt Porthanin »Tidningarissa» 1778 esittämä tieto, että »denne öfversättning utkom 1548 i Stockholm i 4:o [oikeammin 8:o, M.R.] uti tvänne delar, af Amund Larssons tryckeri». Tietämättömäksi jää, onko Porthanilla ollut käsityksensä tueksi muita todisteita kuin mitä WT:n omista, Ikolan esittämistä merkinnöistä on pääteltävissä. Ikola vetoaa mm. ennestään tunnettuun rinnakkaistapaukseen, joka selittää Vanhan testamentin profetallisten tekstien valikoimien »Weisut jne.» ja »Ne Prophetat jne» jakautumisen kahden painatusvuoden osalle.

Eräässä kohden Ikola on mielestäni seurannut väärä jälkiä tarkastellessaan, miksi Agricola on — Ikolankin mielestä erehdyksessä — viitannut Psalrtarin painatuksen keskeytykseen talviesteiden takia. Kun Agricola »Ne Prophetat» -teoksen esipuhearunossa sanoo:

SE Mulloin Daudin Psaltaris

Tapahtui, nin mös Prophetais, niin Ikola lukee näistä ajatuksen, »että profettain krjoja painettaessa sattui samanlainen tapahtuma, kuin jo aiemmin oli sattunut Davidin Psalrtaria julkais-taessa». Kuten Ikolakin myöntää, Agricolan säkeiden sanonta ei ole yhtä täsmällisen selvä kuin se olisi suorasanaisena. Siksi rohkenenkin tähän mielen-

kiintoiseen solmuun liittää oman langanpäätäni, josta nykäisten olen sen ennen avannut. Näiden säkeiden se ei ole ruotsin mukainen muodollinen subjekti, mitä Ikolan tulkinta kaiketi edellyttää, vaan se on demonstratiivinen pronomini, jonka korrelaatti on edellisten säkeiden sisälössä:

Terueket caiki mös Somen Wäki,
ionga pein HERRAN Armo näki.
Tehevasti, nyt ia alati,
quin hen Meille Lahiains iacapi.
SE Mulloin Daudin Psaltaris
Tapactui, nin mös Prophetais jne.

Se, että Herra tähän asti, nyt ja alati jakaa meille lahjojaan, tapahtui »mulloin», — *mulloin* = viime vuonna, siis 1551, Psalrtarissa ja profetoissa (»Weisut ia Ennustoxet»). Jatkossa todetaan, että silloin jäivät painamatta talven esteiden vuoksi nämä kolme, jotka nyt (1552) seuraavat muiden myötä.

Tässä ilmenevä tulkintamme eroavuus ei vaikuta mitään pääasiaan, Ikolan monipuolisesti perustelemaan käsitykseen Agricolan Uuden testamentin painatushistoriasta. Todisteita on riittävästi, eikä Ikola ole ensimmäinen tutkija, jossa havaitsemme tuon ilmiön, että hyvän keksinnön tekijä pyrkii keräämään sen tueksi tosiasioita enemmänkin kuin olisi välttämätöntä. Minusta on näyttänyt siltä, että Ikola on itsekin vaistonnut, että »SE Mulloin» -säkeen kytkeminen tähän yhteyteen voi tuntua väkinäiseltä: selitykseksi hän näet on ajatellut, »että mestari Mikaelille on sattunut homeerinen torkahdus», hän olisi puhunut Psalrtarista, vaikka olisi tarkoittanut Uutta testamenttia. Mielestäni sana *mulloin* vapauttaa Agricolan tästä epäilyksestä.

MARTTI RAPOLA